

Pool päeva eelnõu keeleteoimetaja elust ehk Miks tädi Maali Eesti seadusest aru ei saa

Mari Koik

Justiitsministeeriumi toimetaja

Elas kord keeleteoimetaja. Tema töölauale jõudis tulumaksuseaduse muutmise seaduse eelnõuga¹ kavandatav tulumaksuseaduse² § 26 lõike 2¹ esimene lause:

Õppija täienduskoolituses osalemise kulu käsitatakse koolituskuluna juhul, kui selle täienduskoolituse läbiviijal on täienduskoolituse läbiviimiseks olemas tegevusluba või ta on esitanud täienduskoolituse läbiviimiseks majandustegevusteate ning kui õppija osales eelnimetatud täienduskoolituse läbiviija täienduskoolituses, mille õppekava eesmärk on tasemeõppe õppekavas sisalduva või kutsestandardis kirjeldatud kutse-, ameti- või erialase kompetentsi saavutamine või keeleõpe.

Pool vastust pealkirjas esitatud küsimusele, miks tädi Maali Eesti seadusest aru ei saa, on meil juba olemas. Tädi Maali ei saa Eesti seadusest aru, sest leidub õigusloojaid, kes kirjutavad sellises stiilis, nagu eespool näha. Aga see on ainult pool vastust. Lepime sellega, et säte on sellisena kirja pandud. Nüüd asub see säte teekonnale, mil nimeks õigusloomemenetlus. Selle menetluse osaks on ka eelnõu keeleline toimetamine. Justnimelt selleks lause toimetaja töölaual ongi.

Keeleteoimetaja loeb seda lauset. Esimese asjana jääb silma, et väga palju on kordust. Kuus *täienduskoolitust* ja üks *koolitus*. Neli korda *läbi viima*. Neli *õpet*. Loomulikult teab toimetaja ka seda, et *läbi viima* on tühisõna, mille asemele oleks hea leida midagi muud.

Toimetaja hakkab toimetama. Kõigepealt vaatab ta, millest lause koosneb. See koosneb pealausest, kahest tingimuslausel ja teise tingimuslausel täiendlausel.

Kordamine on tarkuse ema. Kas ka tekstis?

Toimetaja alustab algusest:

Õppija täienduskoolituses osalemise kulu käsitatakse koolituskuluna juhul, kui selle täienduskoolituse läbiviijal on täienduskoolituse läbiviimiseks olemas tegevusluba või ta on esitanud täienduskoolituse läbiviimiseks majandustegevusteate ...

Kas tõesti ökonoomsemalt ei saaks? Kas näiteks *täienduskoolituses osalemise kulu* ei võiks olla lihtsalt *täienduskoolituse kulu*? Asja lähemalt uurides saab keeleteoimetaja täienduskoolituse standardist³ teada, et *täienduskoolitusel osalemise* kõrval on olemas ka *täienduskoolituse läbimine*. Need ei ole üks ja sama. Toimetaja otsustab siiski, et see ei ole siin kontekstis oluline. Ta jätab tööversiooniks *täienduskoolituse kulu*.

¹ [Sotsiaalmaksuseaduse, tulumaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 41 SE](#).

² [RT I, 21.04.2020, 49](#).

³ Haridus- ja teadusministri 19. juuni 2015. a määrus nr 27 „Täienduskoolituse standard“, [RT I, 26.06.2015, 9](#).

Edasi. Nagu ütlesime, toimetaja teab, et *läbi viima* on tühisõna. Kas *täienduskoolituse läbiviija* või *täienduskoolituse läbiviimise* asemel oleks juriidiliselt korrektne öelda midagi muud? Täiskasvanute koolituse seadus⁴ kasutab järjekindlalt sõnastust *koolitust läbi viima*, seega ilmselt ei lepiks eelnõu autor muu tegusõnaga.

Küll aga oleks ilmselt võimalik vähendada kordust. Näiteks saaks asendada *täienduskoolituse läbiviimise* mõnikord asesõnaga *see*. Peale selle saaks ehk öelda *täienduskoolituse* asemel vahel lihtsalt *koolitus*. Kas selline varieerimine oleks liigne vabadus? Võib-olla lepiks eelnõu autor sellega, kui jätta *täiendus-* ära sellises kohas, kus paberlik *eelnimetatud* ei jäta mingit kahtlust, millisest koolitusest juttu on? Tuleb proovida.

Suureks õnneks leiab toimetaja täiskasvanute koolituse seadusest sõna *koolitaja*, mida ta otsustab nüüd julgelt kasutada *täienduskoolituse läbiviija* asemel. Kas see risk end ära tasub, selgub hiljem.

Kas õigusakti termin allub eesti keele reeglitele?

Seega: koolitajal on *tegevusluba täienduskoolituse läbiviimiseks*. Tundub liiane. Sõna *läbiviimine* ise juba tähistab tegevust, milleks siis nimetada *tegevust* veel kord? Kui tegevus ehk läbiviimine on terminis nimetatud, kas ei võiks siis *tegevusloa* asemel öelda lihtsalt *luba*? Sellisest *tegevusloaga* seotud liiasusest eesti õigusaktide keeles on rääkinud ka õiguskeele uurija professor Krista Kerge. Aga kust see tuleb? Asi on selles, et *tegevusluba* on defineeritud majandustegevuse seadustiku üldosa seaduses⁵. Ja toimetaja teab, et kui sõna on seaduses defineeritud, siis õigusloomeametniku arvates tuleb seda kasutada just sellisel, fikseeritud kujul.

Toimetaja teab tegelikult ka, et Eesti seadusest võib kahjuks leida selliseid lube nagu *osutamise tegevusluba*, *aretuse tegevusluba*, *korraldamise tegevusluba*, *käitlemise tegevusluba*, *kohaldamise tegevusluba*, *tootmise tegevusluba*, *kasutamise tegevusluba* jne.

Toimetaja meelest oleks üsna mõistlik hoopis süsteem, kus üldmõiste *tegevusluba* alla kuuluksid sõltuvalt valdkonnast *aretusluba*, *käitlusluba*, *tootmisluba* jne. Ja kui *käitlusloa* ees oleks näiteks täiend *ravimite*, tõmbaks see liitsõna lahku ja saaksime *ravimite käitlemise luba*. See viib toimetaja mõtted terminite kokku- ja lahkukirjutusele.

Eesti keele liitsõnad koosnevad justkui klotsidest, mille magnet nimega täiend võib lahku tõmmata: *majakatus*, aga *punase maja katus*. Samasuguse magnetina toimib moodustuva uue liitsõna eesosa: *majakatus*, aga *elumaja katus*. Toimetaja teab väga hästi, et ka õigusaktides defineeritud terminid alluvad eesti keele reeglitele ja et termini kokku- ja lahkukirjutus võib seetõttu varieeruda. Aga ta teab ka, mida arvab termini varieerumisest õigusloomeametnik. Viimane kipub arvama, et kui seaduses on sünonüümid keelatud, siis on keelatud ka terminivariandid.

⁴ [RT I, 19.03.2019, 93.](#)

⁵ [RT I, 13.03.2019, 22.](#)

Toimetajal on juba piisavalt pikk õigusaktide toimetamise kogemus, et teada: ministriumide õigusloomeametnikud ehk eelnõude autorid on pädevad erialaspetsialistid, kes tunnevad väga hästi oma valdkonda ja oma eriala termineid. Tavaliselt on nad ka väga meeldivad ja targad inimesed. Aga terminite tundmise kõrval on õigusloojatel vahel vaja termineid ka luua ja iga päev on vaja luua teksti. Seega õigusloojaid koolitades peaks veelgi rohkem arvestama sellega, et tulevases töös vajavad nad ka teadmisi teksti-, lause-, sõna- ja terminiloomest.

Tekstiloomega seoses läheb toimetaja mõte rändama, tal on veel üks tähelepanek. Ta on nimelt märganud, et üha rohkem on eestikeelse teksti toimetamiseks vaja taustaks inglise keele oskust. Aasta-aastalt paistab tekstidest rohkem välja, et nende kirjutajad veedavad suure osa oma tööajast ingliskeelseid tekste lugedes. Ka terminid on alati otsetõlked inglise keelest.

Toimetaja teab, et termini varieerumine eelnõukirjutajale ei meeldi. Nii et vaevalt õnnestub varieerida *tegevusluba* ja *luba*. Aga proovima peab. Toimetaja pakub välja terminivariandi luba täienduskoolituse läbiviimiseks.

Lause esimene pool on nüüd selline:

Õppija täienduskoolituse kulu käsitatakse koolituskuluna juhul, kui koolitajal on selle täienduskoolituse läbiviimiseks luba või ta on esitanud selleks majandustegevusteate ..

Vähem on rohkem

Toimetaja jääb veel korraks mõtlema, miks on öeldud nii pikalt: *on luba või on esitatud teade*. See tuleb samuti majandustegevuse seadustiku üldosa seadusest, mille järgi on ettevõtjal mõne majandustegevuse jaoks vaja luba, mõne jaoks aga piisab teatamisest. Seega ilmselt ei ole siin võimalik ökonoomsemalt sõnastada.

Aga lause läheb edasi, jätkudes teise tingimuslause ja selle täiendausega:

.. ning kui õppija osales eelnimetatud täienduskoolituse läbiviija täienduskoolituses, mille õppekava eesmärk on tasemeõppe õppekavas sisalduva või kutsestandardis kirjeldatud kutse-, ameti- või erialase kompetentsi saavutamine või keeleõpe.

Toimetaja otsustas juba oma mõttekäigu algul, et *osalemise ja läbimise* erinevusel ei ole siin tähtsust. Kui eeldada, et juttu on kogu aeg ühest ja samast täienduskoolitusest (ja selline mulje toimetajale jääb), võiks ehk lohiseva *eelnimetatud täienduskoolituse läbiviija täienduskoolituses* asemel öelda lihtsalt see täienduskoolitus? Võibolla ei ole ka oluline rääkida *koolituse õppekava eesmärgist*, vaid piisab *koolituse eesmärgist*? Need on ehk üks ja sama? Niisiis asendab toimetaja teise tingimuslause alguse *ning kui õppija osales eelnimetatud täienduskoolituse läbiviija täienduskoolituses, mille õppekava eesmärk on* julgelt sõnadega ning kui selle täienduskoolituse eesmärk on.

Ühtlasi saaks vähemaks ühe *õppe* ja ühe *kava*. Sest neid on tulekul päris mitu. Tulekul on ka muid (kutse)haridustermineid ja see on tegelikult hirmutav. Toimetaja hingab sügavalt sisse ja jätkab tööd.

Õppe õpe, kohtu kohus ja maksu maks

Edasi tuleb *tasemeõppe õppekava*. See kutseõppeasutuse seaduse⁶ termin on toimetajale alati tundunud liiane.

Toimetaja teab, et nii mõnegi õigusloomeametniku nõrk koht terminiloojana võib olla see, et tal on raske tunnistada lihtsat ja loogilist põhimõtet: kui ühe termini moodustavad kaks liitsõna, mille ühe järel- ja teise eesosa kattuvad, siis seda kattuvat osa ei pea kordama. Toome tuttava näite: *elumaja* ja *majakatus*, aga *elumaja katus*. Järelikult ka *tasemeõpe* ja *õppekava*, aga *tasemeõppe kava*.

Aga mitte õigusloomeametniku meelest. Toimetaja teab seda, sest ta on oma töö käigus kohanud eelnõudes selliseid termineid nagu *pensionifondi fondivalitseja*, *raudtee teemehaanik*, *väikelaevasadama sadamakapten*, *patendikohtu kohtupraktika*, *vahekohtumenetluse menetlusosaline*, *finantskonto kontoomanik*, *käibemaksu maksuhaldur*, *eelmise aasta aastaaruanne* jm. Kõige eredamana on toimetajal meeles *õhtuvormi vormimütsi mütsinoka nokamärk*. Kui hästi sobitub siia ritta *tasemeõppe õppekava*!

Seega toimetaja väga ei looda, et eelnõu autor lepiks *tasemeõppe kavaga*. Kindlasti tundub autorile, et see tekitab segadust: kas on ikka aru saada, et mõeldud on *õppekava*, mitte nt *saatekava* või *päevakava* vms?

Aga kas asi üldse on seekord nii lihtne? Toimetaja otsustab pisut edasi uurida, et olla oma ettepanekus kindel ja osata seda ka põhjendada. Ta teab juba varasemast, et *tasemeõpe* on n-ö tavaline kooli- või ülikooliõpe. Aga kust see termin pärit on?

Võib-olla on *tasemeõppe* termini taga üleeuroopaline haridussüsteem ja seega Euroopa Liidu õigus ja seega inglise keel? Toimetajal on niikuinii kombeks terminiprobleemiga põrkudes aeg-ajalt otsida abi sellest, et tõlgib eesti termini tagasi inglise keelde. Ta proovib.

Euroopa Liidu terminibaas IATE⁷ teatab: *tasemeõpe* – institutsiooniline õpe, mille eesmärk on viia õppuri haridustase vastavusse järgmise õppeastme alustamise nõuetega. Inglise keeles *formal education*. *Õppekava* on inglise keeles *curriculum*.

Tagasitõlkimisest seekord küll abi pole. Paistab, et probleem *õppe õppega* on ikka puhtalt maavillane. Toimetaja otsustab igal juhul pakkuda *tasemeõppe õppekava* asemele *tasemeõppe kava*. Julge hundi rind on rasvane.

Haridusterminite soo

Nüüd tuleb veel kutseharidustermineid: *kutse-*, *ameti-* või *erialane kompetents*. Kas *kutse*, *amet* ja *eriala* peavad kõik olema nimetatud? Mida arvata *kompetentsist*?

⁶ RT I. 19.03.2019, 87.

⁷ Euroopa Liidu terminibaas IATE.

Sõna *kutse* kaudu võib väga kergesti jõuda sellise seaduseni nagu välisriigi kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus⁸. Nüüd on meie vaene toimetaja sattunud hariduserminite sohu. Kus on *kutse*, seal ootab juba ka laugas nimega *kutsekvalifikatsioon*, kus on *kompetents*, sealt ei ole enam kaugel *võtmepädevused*. Mine tea, äkki on kuskil koguni *ekspertiis* (ingl *expertise*)?

Siin ütleb toimetaja endale „Stopp!“ ja otsustab minna tagasi kuivale maale. Jäägu lause lõpp nii, nagu on. Küllap asjatundjad teavad, mis nad kirjutavad. Arvatavasti on eri seadustes kasutatud *kutset*, *ametit* ja *eriala* ja need kõik peavad olema nimetatud. Tore, et *kompetents* on ainsuses.

Töö vili

Toimetaja on teinud pool päeva tööd ja saanud järgmise lause:

Õppija täienduskoolituse kulu käsitatakse koolituskuluna juhul, kui koolitajal on selle täienduskoolituse läbiviimiseks luba või ta on esitanud selleks majandustegevusteate ning kui selle täienduskoolituse eesmärk on tasemeõppe kavas sisalduva või kutsestandardis kirjeldatud kutse-, ameti- või erialase kompetentsi saavutamine või keeleõpe.

Toimetaja loeb tibusid. Alles on ainult üks *läbiviimine* ja ei ühtegi *läbiviijat*. Sõna *täienduskoolitus* esineb kuue korra asemel kolm korda. *Õppeid* on nelja asemel kaks. Braavo! Tegelikult saab seda lauset ka liigendada, kasutades punktiloetelu:

Õppija täienduskoolituse kulu käsitatakse koolituskuluna, kui:

- 1) koolitajal on selle täienduskoolituse läbiviimiseks luba või ta on esitanud selleks majandustegevusteate;
- 2) täienduskoolituse eesmärk on tasemeõppe kavas sisalduva või kutsestandardis kirjeldatud kutse-, ameti- või erialase kompetentsi saavutamine või keeleõpe.

Mida arvaks toimetatud variandist tädi Maali?

Kas selline, toimetatud lause võidaks auhinnalise koha kauneima eestikeelse lause konkursil? Karta on, et mitte. Kas tädi Maali saaks nüüd aru kõigest, mis seal kirjas on? Arvatavasti mitte. Tädi Maali vist ei tea täpselt, mis on *majandustegevusteade* ja *tasemeõpe*.

Toimetaja loeb lauset veel kord. Ta loeb sinna kõrvale ka kehtiva seaduse ümbritsevaid sätteid. Ta proovib kokkuvõtvalt sõnastada, mis on jutu mõte. Mõte on määrata, millise kulu saab töötaja tulust maha arvata. Maha saab arvata koolituskulu. Selgitatakse, mis juhul võib koolituskululuks (milleks üldjuhul on nn tavaõppe kulu) pidada ka täienduskoolituse kulu. Selliseks täienduskoolituseks on erialane täiendamine ja keeleõpe, aga siia alla ei kuulu näiteks juhiloakursus ja täiskasvanu huviring.

Toimetajale meenub midagi. Õiguskantsler Ülle Madise on kunagi kirjeldanud, kuidas ta seisab selge õiguskeele eest: ta palub mõnikord õigusakti autoril sätte mõtte n-ö inimkeeli ära seletada ja kui see tehtud, palub sätte sellisel kujul ka seadusesse kirja panna.

⁸ [RT I, 30.12.2015, 6.](#)

Kas toimetaja võiks pakkuda esialgse sõnastuse asemele hoopis sellise teksti:

Kui töötaja täiendab end erialaselt või õpib keelt ametlikult tunnustatud koolitusasutuses, siis selle kulu saab tulust maha arvata.

Vastus on kahjuks ei. Palju põhjusi on kirjas eespool. Üks põhjus on veel see, et sellise ettepaneku paneks eelnõu autor ilmtingimata paberihunti. Kas siis otseses või ülekantud tähenduses.

Kas parandused lähevad läbi?

Toimetaja otsustab jääda punktloeteluga variandi juurde ja hoiab pöialt, et eelnõu autor sellega nõustuks. Võib juhtuda, et nõustub. Üsna tõenäoliselt ei nõustu autor siiski kõigega. Toimetaja teab juba oma kogemusest, et autoril on arvatavasti väga raske loobuda „täpsest“ terminist *tasemeõppe õppekava*. Samuti peab arvatavasti *tegevusluba* jääma vääramatult selleks, mis ta on, ega tohi mingil tingimusel moonduda lihtsalt *loaks*.

Õigupoolest on kahtlane ka lause punktloeteluks liigendamise, sest tegu on kolmelauselise sätte esimese lausega. Kaks lauset on veel. Kuidas need sinna punktloetelu järele sobituksid? Päriselust võetud on ka võimalus, et eelnõu autor ei tee keeleteoimetaja parandusettepanekutest üldse välja, sest need on tema arvates liiga radikaalsed ja aega on liiga vähe.

Mis juhtus tegelikult

Kõige tõenäolisem stsenaarium on aga kindlasti see, et keeleteoimetajal ei olegi ühe lause toimetamiseks poolt päeva aega ja ta teeb vaid mõned eelkirjeldatud parandustest. Tema aeg ja energia saavad otsa umbes selle artikli esimese lehekülje lõpus.

Tulemuseks on lause, mida tädi Maalil on kindlasti raske lugeda ja mille üle toimetaja uhkust ei tunne, aga millest sätte rakendaja ehk maksu arvestav ametnik saab aru suurepäraselt (ta on oma elus näinud palju hullemat!), kus ametniku meelest on iga asja nimetatud selle õige nimega ja midagi pole jäetud ütle mata. Saame seda lauset lugeda Riigi Teatajast (eelnõuga võrreldes muudetud kohad alla joonitud):

Õppija täienduskoolituses osalemise kulu käsitatakse koolituskuluna juhul, kui koolituse läbiviijal on täienduskoolituse läbiviimiseks olemas tegevusluba või ta on selleks esitanud majandustegevusteate ning kui õppija osales eelnimetatud koolituse läbiviija täienduskoolituses, mille õppekava eesmärk on tasemeõppe õppekavas sisalduva või kutsestandardis kirjeldatud kutse-, ameti- või erialase kompetentsi saavutamine või keeleõpe.

Ja siis ühel ilusal päeval, kui oleme kogunenud õiguskeelepäevale, küsime koos õigustatult: miks on Eesti seadus kirjutatud keeles, millest tädi Maali aru ei saa? Küsime võib-olla isegi: kes kirjutab ja toimetab tulumaksuseaduse § 26 lg 2¹ esimese lause? Toimetaja küsib siis endamisi mõttes: kes kirjutab välisriigi kutsequalifikatsiooni tunnustamise seaduse, täiskasvanute koolituse seaduse, kutseõppeasutuse seaduse ja palju muud? Ta läheb tagasi oma loo algusesse ja alustab uuesti. Lugu algab nüüd hoopis nii: „Kui toimetaja ministeeriumi tööle jõudis, olid Eesti olulisemad seadused juba valmis kirjutatud.“ Lugu läheb edasi ka.